

Cea dintîi prezentare a lui Eminescu în Italia

de

DUMITRU NICA

Poezia lui Eminescu a avut sub toate aspectele receptării ei — traduceri, reacția criticii, ecou în publicul avizat — un constant și crescînd bun destin în țara lui Dante, începînd cu anii cînd trăia poetul, pînă în zilele noastre. La aceasta a contribuit, în afara valorii intrinseci a poetului, tradiția relațiilor culturale italo-române, vechi de peste cinci sute de ani și fondate pe conștiința latinității celor două limbi și popoare. Apoi, trebuie remarcat faptul că Italia a oferit prima universitate unde româna a făcut obiect de studiu sistematic (Torino, 1863): „La Facoltà di Lettere vanta nel campo delle Lingue straniere un curioso primato, quello di aver aperto nel 1863 un corso di Lingua, Letteratura e Storia rumana — cioè romena — verosimilmente il primo a varcare i confini nazionali. Lo tenura G. Vegezzi-Ruscalla, che il conte di Cavour aveva impiegato nelle relazioni diplomatiche con la Romania” (*I due Volti del Sapere. Centocinquant’anni delle Facoltà di Scienze e di Lettere a Torino*, Università degli Studi di Torino – Museo Regionale di Scienze Naturali, Torino, 1999, p. 84).

Numele lui Eminescu este cunoscut în Italia încă din 1883, cînd Angelo de Bubernatis îl include în dicționarul său internațional „al scriitorilor de astăzi”, apărut la Florența, iar Marco Antonio Canini îl introduce în antologia sa în patru volume, *Libro dell’amore* (Veneția, 1885 – 1890), cu poeziile *Dorința*, *Sunt ani la mijloc...*, *Cînd însuși glasul...* Canini este considerat cel dintîi traducător al lui Eminescu în italiană.

După Canini, merite speciale în traducerea și cunoașterea lui Eminescu în Italia are Pier Emilio Bosi. Activitatea pe multiple planuri a acestui entuziast filoromân a făcut obiectul tezei de doctorat, susținută la Roma în 1938, de Ștefan Cuciureanu, viitor profesor de lingvistică romanică și limbă italiană la facultatea noastră. P. E. Bosi avea pregătite pentru tipar două lucrări care ne interesează direct: o antologie de poezie și proză românească cu titlul *Fiori rumeni* și o gramatică română, care au rămas în manuscris. Despre Pier Emilio Bosi a spus cam tot ce se putea spune fostul nostru profesor, în lucrările sale mai vechi ori mai recente (*Primele traduceri italiene din Eminescu*, în „Convorbiri literare”, 1939, *Eminescu în limba italiană*, în „Anuarul de Filologie”, 1964, *Prefața la Mihai Eminescu în critica italiană*, colecția „Eminesciana”, 1977, precum și în alte studii și articole apărute în diferite publicații).

Ceea ce interesează aici este colaborarea lui Bosi la revista „Nuova rassegna di letterature moderne”, unde între 1905-1907 a ținut rubrica română. În prestigioasa revistă florentină, Bosi a tradus din scriitorii români, cu a căror operă a putut veni, pe diferite și anevoioase căi, în contact: Andrei Mureșanu, Haralambie Lecca, Radu D. Rosetti, Cincinat Pavelescu, Petre Dulfu, Nicolae Iorga, Elena Văcărescu, C. A. Rosetti, O. Carp. De aici și „selecția” care se vede. În revistă este prezentată, de asemenea, activitatea unor oameni de știință, ca B. P. Hasdeu (*Una gloria romena*, p. 122-129), V. A. Urechia, Gr. Tocilescu, Constantin Istrati ș.a. La sugestia lui N. Iorga, Bosi își propunea să facă „qualche cosa” și în privința a ceea ce el numește „veri valori letterari della Romania”: Vlahuță, Coșbuc, Macedonski, Caragiale, Xenopol, Hasdeu, Maiorescu, Philippide, Goga, ecc. ecc. ed altri ed altri” (p. 930), dar pe moment „meglio poco che nulla”. Bosi era

conștient că volumul său despre care el ne informează că era în curs de tipărire (?!), „ar putea fi sărac, dar va fi sincer, total dezinteresat și va vibra de acel *affetto immutabile* pe care eu l-am avut întotdeauna față de frații români” (p. 930).

În centrul atenției lui Bosi și a revistei, cum rezultă din *Avvertenza* de la p. 58 și din diverse alte locuri, vor sta mereu „i tre grandi nomi”, Alecsandri, Eminescu și Bolintineanu, care reprezintă, în concepția sa, „coloanele literaturii românești”. Din Eminescu, Bosi traduce patru poezii: *Venere și Madonă*, *Singurătate*, *Veneția*, *Și dacă ramuri...* Valoarea deosebită a acestor transpuneri în italiană a fost analizată și remarcată cu simț poetic și acribie filologică, cu totul deosebite, de eminentul italianist amintit mai înainte; de aceea nu ne vom opri asupra lor. În schimb, socotim că merită egală atenție prezentarea făcută lui Eminescu, care prefațează cele patru traduceri și care este cea dintâi publicată, în cazul poetului nostru, în Italia. Ea se întâlnește în numărul 20 (1906) din „Nuova Rassegna”, dar numele poetului român este pomenit de multe ori în paginile revistei. Cîteva aspecte rețin atenția parcurgînd textul lui Bosi (p. 41-44). Întîi de toate, el se constituie într-o prezentare cu totul generală a lui Eminescu, justificată scopului în sine, anume informarea publicului italian cu privire la poetul român. În al doilea rînd, autorul nu propune judecăți de valoare asupra operei poetului, și puținele cîte se întîlnesc își au punctul de plecare în Maiorescu, fapt normal pentru vremea aceea și mai ales în cazul unui străin. În sfîrșit, nu scapă cititorului modul în care sînt prezentate nefericirile omului Eminescu, cu participare sinceră și solidar-umană la ele. Extrag, spre ilustrare, cîteva paragrafe care mi se par mai semnificative.

Eminescu este „astăzi poetul cel mai prețuit, cel mai studiat de tinerimea atrasă totdeauna de poezii durerii, de poezii care au lăsat în versurile lor fărîme de suflet și lacrimi nestinse”. Formularea „Viața exterioară a lui Eminescu este așa de ușor de povestit” (p. 41) este luată direct din Maiorescu (*Eminescu și poeziile lui*); „Viața lui externă e simplă de povestit”. Față de tonul sobru al lui Maiorescu, în prezentarea biografiei poetului, Bosi narează participativ: „il povero Eminescu!”. Biograful italian se apropie de marele poet mereu cu înțelegere și admirație: „Cum aș vrea să citez acum vreunul din versurile sale fie ele din *Venere și Madonă*, din *Luceafărul* sau din *O mamă*. Însă a le desprinde din întreaga sa lirică îmi pare a fi un sacrilegiu!” (p. 42).

Bosi scoate în relief de cîteva ori „efortul uriaș al acestui poet” în atîtea domenii și direcții, făcînd proba unui „studios îndrîjit care caută și găsește, în sfîrșit, *le forme imperiture*” (p. 43). Sub acest aspect, Eminescu este „exemplu de meditare pentru mulți poeți tineri de astăzi, care, în toate țările, se gîndesc mai mult la tipar și la editor decît la desăvîrșirea operei lor” (p. 43). În ton cu Maiorescu, cînd e vorba de pesimismul poetului, nici lui Bosi nu-i scapă numele lui Leopardi și Schopenhauer. Mai mult, apare o nouă comparație, cea cu Josè Maria de Heredia, și el nemuritor printr-un singur volum. Din altă sursă, biograful italian informează că marele nostru poet, care nu voia să-și tipărească propriile versuri, a reușit „să înalțe ziaristica românească la o înălțime și la o noblețe de formă nici măcar încercate mai înainte” (p. 42). Încheierea se face printr-o paralelă în versuri Leopardi — Eminescu.

Această prezentare, de mici dimensiuni (trei pagini și jumătate), dar nobilă în intenție și pasionant scrisă, merită toată prețuirea din perspectiva timpului. Ea și-a atins pe deplin scopul mărturisit în *Avvertenza*: „dorința de a face cunoscute prin *floarea* firavă a poeziei, numele cele mai de seamă ale unui popor, care, fără îndoială, va continua dezvoltarea sa fericită în cadrul civilizației umanității și va găsi încă și atunci în Italia

Cea dintîi prezentare a lui Eminescu în Italia

învățați de mare valoare, în alt timp și în alte condiții, decît cele, limitate, pe care le-a avut autorul prezentei culegeri”.

Pier Emilio Bosi a făcut servicii mari, de pionierat, în difuzarea literaturii române în Italia și, prin limba italiană, în alte părți ale continentului. După el vor veni învățați, de la Carlo Tagliavini, la Rosa del Conte, Mario Ruffini ori Marco Cugno de astăzi, care vor duce mai departe opera începută.